

JACEK ŚLIWAK, BEATA ZARZYCKA

NIEPOKÓJ JAKO KORELAT POCZUCIA OSAMOTNIENIA U HOMOSEKSUALNYCH MĘŻCZYZN*

Przedmiotem prezentowanych badań jest analiza powiązań między poczuciem osamotnienia a poziomem i strukturą niepokoju u homoseksualnych mężczyzn. W badaniach uczestniczyło 72 homoseksualnych mężczyzn w wieku od 18 do 41 lat. Zastosowano Arkusz Samopoznania R. B. Cattella i Skalę Samotności w opracowaniu J. de Jon-Gierveld i F. Komphuis. Przeprowadzone analizy wykazały obecność powiązań między niepokojem i poczuciem osamotnienia. Czynniki niepokoju wyjaśniał 28% wariancji wyników w zakresie poczucia osamotnienia u badanych homoseksualnych mężczyzn.

Słowa kluczowe: niepokój, poczucie osamotnienia, homoseksualizm.

Osoby homoseksualne traktowane są zazwyczaj jako grupa mniejszościowa, odznaczająca się cechami pozwalającymi na stosunkowo łatwe odróżnienie należących do niej osób od innych. Podejście takie prowadzi najczęściej do pojawienia się uproszczonych ocen - stereotypów i uprzedzeń, mniej lub bardziej zawalowanej dyskryminacji. Według pierwszego sondażu CBOS-u z roku 1988 większość społeczeństwa polskiego odnosiła się wrogo do zjawiska homoseksualizmu - 62% respondentów wymieniło odrazę, 51% pogardę, 38% obojętność, a 37%

DR HAB. JACEK ŚLIWAK, prof. KUL, DR BEATA ZARZYCKA, Instytut Psychologii KUL, Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: sliwak@kul.lublin.pl, zarzycka@kul.pl

* W niniejszym artykule używamy określenia „osoby homoseksualne” (na oznaczenie ogółu osób zorientowanych seksualnie na osoby tej samej płci) lub terminu bardziej szczegółowego - „gej”. Termin „homoseksualizm” wprowadził do literatury przedmiotu węgierski lekarz K. Benkert w 1869 roku. Wbrew powszechnemu mniemaniu, składnik „homo” w nazwie nie pochodzi od łacińskiego „homo” (człowiek), lecz od greckiego „homoios” („podobny”, „ten sam”) (por. Imieliński, Dulko, 1988, s. 82). Z kolei termin „gej” upowszechnił się w Stanach Zjednoczonych w latach sześćdziesiątych XX wieku, na oznaczenie osób homoseksualnych płci męskiej i odnosi się do osób świadomie akceptujących swój homoseksualizm.

lekceważenie jako zobrazowanie własnego ustosunkowania wobec osób homoseksualnych. Pomimo obserwowanego w latach dziewięćdziesiątych XX wieku wzrostu tolerancji wobec osób homoseksualnych, nadal zjawisko to było postrzegane przez pryzmat sytuacji powszechnie uchodzących za patologiczne (Szukalski, 2005). W badaniu OBOP z 1995 roku stosunki seksualne między osobami tej samej płci potępiło 74% ankietowanych. Z raportu dotyczącego sytuacji społecznej osób biseksualnych i homoseksualnych w Polsce za lata 2005/2006, opracowanego pod redakcją Abramowicz (2007), wynika, że spośród 1002 badanych osób homoseksualnych prawie 18% doznało przemocy fizycznej, a 51% przemocy psychicznej z powodu swojej orientacji seksualnej. Z kolei z raportu za rok 2008 dotyczącego mniejszości seksualnych w Polsce, opracowanego pod redakcją Krzemińskiego (2009), wynika, że aż 72% ankietowanych z grupy LGBT sądzi, że jest dyskryminowana ze względu na posiadaną orientację seksualną.

Znany psycholog Siegelman (1979; także Gagnon, Simon, 1973) pisze, że z danych zebranych od osób homoseksualnych będących w trakcie leczenia nie wynika, by osoby homoseksualne i heteroseksualne w istotny sposób różniły się od siebie pod względem przystosowania społecznego. Również polski psychiatra Imieliński (por. Imieliński, Dulko, 1988) jest zdania, że wzory zachowań osób homoseksualnych nie różnią się od wzorów zachowań osób heteroseksualnych. Osoby homoseksualne zachowują się tak jak inni ludzie, nie występuje w ich przypadku żaden specjalny fenomen seksualności. Niemniej, jak zauważono wyżej, duża część społeczeństwa odnosi się do tych osób z dużym dystansem, dokonując ich stygmatyzacji społecznej i odrzucenia. W konsekwencji, osobom homoseksualnym może być nieobce doświadczenie osamotnienia. Jest to niezwykle silne i nieprzyjemne doświadczenie emocjonalne, powstające jako rezultat niezadowolających relacji z innymi, związane z brakiem lub niewłaściwym zaspokojeniem potrzeby intymnych relacji (Sullivan - za: Kmiecik Baran, 1988, s. 108), poczuciem bycia poza innymi oraz nieuchwytną potrzebą działania dla innych (Rembowski, 1992, s. 28).

Badania psychologiczne potwierdzają, że osoby homoseksualne doświadczają osamotnienia, spowodowanego brakiem społecznej akceptacji, i z trudnością adaptują się do społeczeństwa (Lew-Starowicz, Lew-Starowicz, 1999; Martin, Knox, 1997; Parsons i in., 2003; Semple i in.; Torres, 2005). Dużą rolę odgrywa tu wtórna patologizacja, czyli pojawienie się cech patologicznych, uwarunkowanych nie tyle przez skłonności seksualne, ile przez życie w społeczeństwie, które stygmatyzuje i wyklucza (Buss, 1980; Martell i in., 2004). Robert C. Carson - jeden z autorów podręcznika *Psychologia zaburzeń* (Carson i in., 2003, s. 629) potwierdza, iż niektóre badania sugerują, że geje w mniejszym stopniu akceptują

siebie i na ogół czują się bardziej samotni niż heteroseksualni mężczyźni, ale fakt ten przypisuje brakowi stałych związków wśród homoseksualnych mężczyzn. W podręczniku tym znajdziemy również stwierdzenie, że geje są bardziej podatni na uzależnienie od alkoholu i częściej cierpią na depresję, ale i w tym przypadku Carson tłumaczy to uprzedzeniami i niechęcią, a nie obarcza tym ich samych.

Człowiek z preferencjami homoseksualnymi internalizuje oceny społeczne, będące źródłem intrapsychicznych konfliktów między preferencjami seksualnymi a własnym do nich stosunkiem (Martin, Hetrick, 1988). Osoby homoseksualne są rozdarte między potrzebami homoseksualnymi a lękiem przed potępieniem społecznym (Imieliński, Dulko, 1988, s. 93). Prowadzi to do poczucia osamotnienia, niewydolności i małowartościowości, zahamowania i izolacji społecznej, wtórnej neurotyzacji i przewlekłych reakcji depresyjnych (Newman, Muzzonigro, 1993).

Poczucie osamotnienia jest powszechnym i uniwersalnym, nierzadko bardzo stresującym i bolesnym doświadczeniem, rodzącym ekstremalne cierpienie i stawiającym ludzi w strefie ryzyka zachorowalności, emocjonalnych i behawioralnych problemów (Rokach, Brock, 1997). Rzeczywiście, badania wykazały związki poczucia osamotnienia z depresją, wrogością interpersonalną (Hansson i in., 1986; Lau, Kong, 1999), nadużywaniem alkoholu i narkotyków. Obserwowano związki poczucia osamotnienia z zaburzeniami psychosomatycznymi (McWhirter, 1990), obniżoną samooceną (Jones i in., 1981), trudnościami w komunikacji (Edwards i in., 2001; Perlman, Peplau, 1984). Poczucie osamotnienia korelowało z ogólną dyssatisfakcją, poczuciem beznadziejności, opuszczenia i nudą (Roscoe, Skomski, 1989), a także wyobcowaniem, zewnętrznym poczuciem kontroli, agresją (Diamont, Windholz, 1981). Osamotnieniu towarzyszyła wrażliwość na problemy zdrowotne (Jones, Carver, 1990; Russell, 1996), niższa jakość życia (Chapman, Bramston, Petty, 2003) i tendencje samobójcze (Cutrona, 1982; Tundo, Baldessarini, 2001).

W przeprowadzonych przez autorów niniejszego artykułu badaniach poszukiwaliśmy powiązań między poziomem poczucia osamotnienia i jego strukturą oraz poziomem i strukturą niepokoju w grupie homoseksualnych mężczyzn.

Niepokój jest stanem psychologicznym o różnym czasie trwania, będącym pewną formą reakcji emocjonalnych, podobnych do depresji lub zmęczenia, charakteryzującym się obniżoną sprawnością przystosowania, nadpobudliwością, napięciem, poczuciem niepewności i zagrożenia, brakiem zaufania do samego siebie. Cattell wyodrębnił w lęku specyficzny, pojedynczy czynnik, który nazwał „czystym lękiem”, oraz pięć wymiarów strukturalnych, z których każdy jest związany z określonym, hipotetycznym źródłem lęku (Cattell, Scheier, 1967; por. Łosiak, 1984, s. 901-902). Na czynnik ogólny składają się takie reakcje, jak goto-

wość do ujawniania własnych słabości i słabostek, duża wrażliwość na porażki i niepowodzenia, wyraźna tendencja do dawania odpowiedzi twierdzących w kwestionariuszach, słaby nacisk ręki przy pisaniu, mała wydolność fizyczna, ujawnianie zwiększonego krytycyzmu względem siebie. Do reakcji fizjologicznych nasyconych czynnikiem czystego lęku należą: wzrost częstości uderzeń serca, oddechu, wydzielania 17-OH ketosterydów, obniżenie poziomu alkaliczności śliny itp. (Cattell, Scheier, 1967; por. Matkowski, 1983, s. 414). Do strukturalnych czynników niepokoju należą: niestabilność emocjonalna (C), obwinianie siebie (O), napięcie psychiczne (Q4), paranooidalna podejrzliwość (L) i brak integracji osobowości (Q3).

W prezentowanych badaniach poszukiwano odpowiedzi na pytania: (1) czy istnieje związek między poczuciem osamotnienia a poziomem i strukturą niepokoju u gejów?: (2) w jaki sposób wiążą się z niepokojem poszczególne typy poczucia osamotnienia, powiązane z frustracją zróżnicowanych potrzeb społecznych? Pytania te stanowią bezpośrednią podstawę do sformułowania hipotez badawczych:

H1: Istnieje powiązanie między osamotnieniem a niepokojem w grupie gejów: z wysokim poziomem osamotnienia współwystępuje wysoki poziom niepokoju.

H2: Rodzaje poczucia osamotnienia, określone przez typ sfrustrowanych potrzeb społecznych, ujawniają zróżnicowane powiązania z niepokojem.

Przeprowadzone badania empiryczne są próbą weryfikacji tak sformułowanych hipotez.

METODA I GRUPA

Metody

W badaniach zastosowano dwie metody: Arkusz Samopoznania R. B. Cattella oraz Skalę Samotności Rascha, autorstwa J. de Jon-Gierveld i F. Komphuis.

Arkusz Samopoznania jest znaną metodą służącą do badania nasilenia i struktury niepokoju. Bezpośrednim celem badań Arkuszem Samopoznania jest pomiar niepokoju, określonego za pomocą pięciu czynników: brak integracji osobowości (Q3), niestabilność emocjonalna (C), paranooidalna podejrzliwość (L), obwinianie siebie (O) i napięcie psychiczne (Q4). Metoda mierzy także niepokój jawny, ukryty i ogólny. Niepokój jawny jest przez osobę uświadamiany jako lęk. W niepokoju ukrytym symptomy są zakamuflowane, tak że jednostka uważa je za przejaw innych cech osobowości, np. zazdrości, pragnienia rozpoczynania życia na nowo, złości do

ludzi. Niepokój ogólny jest sumą niepokoju jawnego i ukrytego (Cattell, Scheier 1967; Łazowski, Płużek, 1978).

Obliczenia dla poszczególnych czynników wykonuje się na wynikach surowych, a następnie zamienia na steny, co umożliwia ich porównywanie w poszczególnych skalach. Wyniki w przedziale od 1 do 3 stena uznaje się za niskie, od 4 do 7 - za średnie, od 8 do 10 - za wysokie (Cattell, Scheier, 1967). Arkusz Samopoznania został przetłumaczony na język polski w 1959 roku przez K. Hirsza, a jego interpretację psychologiczną przeprowadziła Z. Płużek. Test odznacza się wysoką trafnością oraz rzetelnością (Łazowski, Płużek, 1978).

Skalę Samotności Rascha zastosowano do pomiaru poczucia osamotnienia. Metoda wywodzi się z teoretycznych rozważań L. Pelpau i D. Perlmana oraz empirycznych badań D. Russella, L. Pelpau i C. Cutrony. Rozwój skali i jej szersze zastosowanie jest dziełem J. de Jong-Gierveld oraz F. Kamphuisa. Autorem polskiej adaptacji jest J. Rembowski (1992).

Zastosowana w badaniach wersja skali zawiera 30 twierdzeń, tworzących pięć podskal: (1) deprywacja potrzeby kontaktu społecznego; (2) sytuacyjne poczucie odrzucenia społecznego; (3) poczucie utraty grupy towarzyskiej; (4) poczucie braku związku z grupą i (5) poczucie braku znaczących związków z ludźmi. Metoda pozwala na różnicowanie wyników nie tylko ze względu na poziom poczucia osamotnienia, lecz z uwagi na jego typ (podskale). Poszczególnym pozycjom w skali przyporządkowano pięć możliwych odpowiedzi: A (całkowicie zgodne), B (częściowo zgodne), C (nie wiem), D (raczej niezgodne), E (całkowicie niezgodne). Zadaniem osoby badanej jest ustosunkowanie się do każdego z twierdzeń skali poprzez zakreślenie litery oznaczającej stopień, w jakim zgadza się ono z jego przeżyciami. Rzetelność skali, mierzona wskaźnikiem α Cronbacha, wynosi 0,66 (Rembowski, 1992).

Grupa

W badaniu wzięło udział 72 mężczyzn o orientacji homoseksualnej, w wieku 18-41 lat ($M = 26,07$; $SD = 5,05$). Badania były prowadzone w tzw. klubach branżowych, czyli miejscach spotkań osób z kręgu LGBT (lesbijki, geje, osoby bi i fransseksualne). Dobór osób do badań odbywał się na podstawie ich autodeklaracji odnośnie do posiadanej orientacji seksualnej - zakwalifikowani zostali tylko ci mężczyźni, którzy określili własną orientację seksualną jako zdecydowanie homoseksualna. Ponad połowę badanych ($N = 40$) stanowiły osoby młode, w wieku od 22 do 25 lat. Badani charakteryzowali się średnim ($N = 33$) lub wyższym ($N = 33$) poziomem wykształcenia. Osoby z wykształceniem podstawowym sta-

nowiły niewielki odsetek badanej grupy. Większość badanych mężczyzn (63 osoby) mieszkała w aglomeracjach powyżej 500 tys. mieszkańców. Pozostali badani byli mieszkańcami mniejszych miejscowości. Większość ($N = 39$) miała ustabilizowaną sytuację zawodową, inni uczyli się lub studiowali ($N = 33$). Połowa badanych ($N = 36$) pozostawała w związku z partnerem, ale tylko 20 osób zamieszkiwało z partnerem we wspólnym gospodarstwie domowym.

WYNIKI

Ilościową analizę danych empirycznych przeprowadzono w oparciu o metody korelacyjne (r Pearsona), analizę skupień, analizę wariancji ANOVA i test *post-hoc* Tuckeya.

Korelacje między poczuciem osamotnienia i niepokojem

Korelacje między poczuciem osamotnienia i wymiarami niepokoju przedstawiono w tabeli 1. Poszczególne wymiary skali poczucia osamotnienia korelują statystycznie istotnie, pozytywnie z niepokojem. Najwięcej powiązań dotyczy: deprywacji kontaktu społecznego, poczucia utraty grupy towarzyskiej, braku znaczących związków z ludźmi i sytuacyjnego poczucia odrzucenia społecznego.

Tab. 1. Korelacje (r Pearsona) między wymiarami osamotnienia i niepokoju ($N = 72$)

Niepokój	Deprywacja kontaktu społecznego	Sytuacyjne poczucie odrzucenia społecznego	Poczucie utraty grupy towarzyskiej	Poczucie braku związku z grupą	Poczucie braku znaczących związków z ludźmi
Q3-	Q27***	0,34**	0 47***	0,13	0,24*
C-	0,31**	0,38***	0,29*	0,07	0,24*
L	0,27*	0,30**	0,29*	0,22	0,30*
0	Q37***	0,14	0,34**	0,07	0,24*
Q4	042***	0 43***	0 44***	0,15	0,31**
Jawny	Q 44***	0 4g***	0 \$2***	0,17	0,32**
Ukryty	0,34***	0,28*	0,34**	0,24*	0,23**
Ogólny	Q 44***	0,43***	0 49***	0,04	0,31**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Deprywacja kontaktu społecznego mierzy brak przyjaźni i zainteresowania ze strony innych, nawet najbliższej rodziny, poczucie porzucenia przez otoczenie, doświadczenie pustki i bezsensu. Wymiar ten koreluje pozytywnie z niepokojem ogólnym ($r = 0,44$; $p < 0,001$), jawnym ($r = 0,44$; $p < 0,001$) i ukrytym ($r = 0,34$; $p < 0,001$) oraz napięciem wewnętrznym ($r = 0,41$; $p < 0,001$), niestabilnością emocjonalną ($r = 0,31$; $p < 0,01$), dezintegracją osobowości ($r = 0,37$; $p < 0,001$), obwinianiem siebie ($r = 0,37$; $p < 0,001$) i paranoidalną nieufnością ($r = 0,27$; $p < 0,05$).

Sytuacyjne poczucie odrzucenia społecznego jest wskaźnikiem utraty ważnych relacji z innymi lub ich niewystarczalności. Koreluje pozytywnie z niepokojem ogólnym ($r = 0,43$; $p < 0,001$), jawnym ($r = 0,48$; $p < 0,001$) i ukrytym ($r = 0,28$; $p < 0,05$), napięciem wewnętrznym ($r = 0,45$; $p < 0,001$), niestabilnością emocjonalną ($r = 0,38$; $p < 0,001$), dezintegracją osobowości ($r = 0,34$; $p < 0,01$) i paranoidalną nieufnością ($r = 0,30$; $p < 0,01$).

Poczucie utraty grupy towarzyskiej koreluje pozytywnie z niepokojem ogólnym ($r = 0,49$; $p < 0,001$), jawnym ($r = 0,51$; $p < 0,001$) i ukrytym ($r = 0,34$; $p < 0,01$). Zależności statystycznie istotne dotyczą także poszczególnych wymiarów niepokoju: dezintegracji osobowości ($r = 0,47$; $p < 0,001$), napięcia wewnętrznego ($r = 0,44$; $p < 0,001$), skłonności do obwiniania siebie ($r = 0,34$; $p < 0,01$), nieufności ($r = 0,29$; $p < 0,05$) i niestabilności emocjonalnej ($r = 0,29$; $p < 0,05$).

Poczucie braku związku z grupą oznacza brak zadowalających kontaktów z innymi i przekonanie o małej atrakcyjności. Pozytywnie jest powiązane z niepokojem ukrytym ($r = 0,24$; $p < 0,05$).

Poczucie braku znaczących związków z ludźmi mierzy niewystarczalność ważnych relacji w życiu człowieka. Wymiar ten koreluje pozytywnie z niepokojem ogólnym ($r = 0,31$; $p < 0,01$), jawnym ($r = 0,32$; $p < 0,01$) i ukrytym ($r = 0,23$; $p < 0,01$) oraz z wymiarami niepokoju: napięciem wewnętrznym ($r = 0,31$; $p < 0,01$), nieufnością ($r = 0,30$; $p < 0,05$), niestabilnością emocjonalną ($r = 0,24$; $p < 0,05$), dysharmonią osobowości ($r = 0,24$; $p < 0,05$) i skłonnością do obwiniania siebie ($r = 0,24$; $p < 0,05$).

Analiza skupień

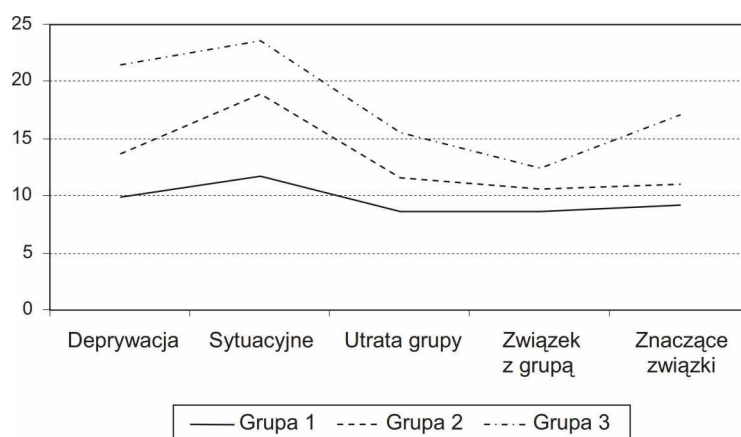
W celu pogłębienia analiz korelacyjnych przeprowadzono analizę skupień metodą A-średnich. Wyodrębniono trzy grupy, różniące się w zakresie poczucia osamotnienia ($p < 0,001$): grupa 1 (NO, $N = 27$) - osoby z wysokim, grupa 2 (SO, $N = 31$) - osoby ze średnim, grupa 3 (WO, $N = 14$) - osoby z niskim poczuciem osamotnienia (por. tab. 2). Sytuacyjne poczucie odrzucenia i deprywacja kontaktu

społecznego to wymiary najsilniej doświadczane przez badanych homoseksualnych mężczyzn (por. wykres 1).

Tab. 2. Statystyki opisowe i test ANOVA dla grup wyodrębnionych w zakresie poczucia osamotnienia

	Grupa 1 (NO)				Grupa 2 (ŚO)				Grupa 3 (WO)				ANOVA	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min.	Maks.	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min.	Maks.	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min.	Maks.	<i>F</i>	<i>p</i> <
Deprywacja kontaktu społecznego	9,94	2,73	7	18	13,67	3,32	8	20	21,50	4,01	16	29	61,87	0,001
Sytuacyjne poczucie odrzucenia	11,74	2,73	7	17	18,96	3,09	14	28	23,64	3,48	19	33	86,23	0,001
Poczucie utraty grupy towarzyskiej	8,58	2,16	5	14	11,52	2,61	6	16	15,50	3,44	10	22	34,67	0,001
Poczucie braku związku z grupą	8,55	2,69	5	13	10,59	2,68	5	16	12,50	2,68	6	16	11,22	0,001
Poczucie braku znaczących związków	9,16	2,49	6	14	11,04	3,04	6	17	17,07	2,62	14	23	40,73	0,001

NO - niskie osamotnienie; ŚO - średnie osamotnienie; WO - wysokie osamotnienie

Wykres 1. Graficzny rozkład średnich w podskalach poczucia osamotnienia dla grup wyodrębnionych za pomocą analizy skupień

Następnie sprawdzono, czy wyodrębnione grupy różnią się w zakresie niepokoju. W tym celu przeprowadzono analizę wariancji ANOVA i test *post-hoc* Tuckeya (por. tab. 3).

Tab. 3. Różnice (ANOVA) w skalach niepokoju między grupami wyodrębnionymi za pomocą analizy skupień

Niepokój	Grupa 1 (NO)		Grupa 2 (ŚO)		Grupa 3 (WO)		ANOVA		Test <i>post-hoc</i> Tuckeya		
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>p</i> <	1:2	1:3	2:3
Q3	5,61	2,64	5,96	2,62	8,50	2,71	6,09	0,01	-	0,01	0,05
C	4,03	2,96	4,67	2,76	7,00	2,54	5,47	0,01	-	0,01	0,05
L	2,87	1,36	3,59	1,99	4,64	1,55	5,61	0,01	-	0,01	-
O	10,48	3,16	10,67	3,63	13,00	3,70	2,83	-	-	-	-
Q4	8,42	3,66	9,78	3,84	12,79	3,42	6,77	0,01	-	0,001	0,05
Jawny	12,74	6,67	15,44	6,23	21,29	6,02	8,63	0,001	-	0,001	0,05
Ukryty	16,42	6,14	17,59	6,25	22,36	6,10	4,56	0,05	-	0,05	-
Ogólny	29,19	10,90	33,04	11,70	43,64	8,32	8,69	0,001	-	0,001	0,05

Otrzymane dane wskazują, że wyodrębnione grupy różnią się we wszystkich wymiarach niepokoju, z wyjątkiem obwiniania siebie (O). Największe różnice dotyczą niepokoju ogólnego ($F = 8,69$; $p < 0,001$) i jawnego ($F = 8,63$; $p < 0,001$), a następnie ($p < 0,01$) czynników Q4, Q3, L i C. Test *post-hoc* wskazuje, że najwięcej różnic jest między grupą 1 (NO) i 3 (WO), mniej - między grupą 2 (SO) i 3, natomiast grupy 1 i 2 nie różnią się między sobą. Średnie i odchylenia standardowe (tab. 3) wskazują, że najwyższy niepokój ogólny ($M = 43,64$; $SD = 8,32$) dotyczy grupy 3, która charakteryzuje się najwyższym poczuciem osamotnienia, najniższy zaś w grupie 1 ($M = 29,19$; $SD = 10,90$) (najniższe poczucie osamotnienia). Różnica istotna statystycznie ($p < 0,05$) wystąpiła również między grupą 1 i 2. Podobne tendencje wiążą się z niepokojem jawnym, który jest najwyższy w grupie 3, a najniższy w grupie 1. Jeśli chodzi o niepokój jawny, odnotowano także różnicę ($p < 0,05$) między grupą 2 i 3. Biorąc pod uwagę pięć czynników strukturalnych niepokoju (Q3, C, L, O i Q4), w każdym z nich średnia jest najwyższa w grupie osób najbardziej osamotnionych (grupa 3). We wszystkich czynnikach strukturalnych (z wyjątkiem O) zaobserwowano różnice między grupami skrajnymi.

PSYCHOLOGICZNA CHARAKTERYSTYKA NIEPOKOJU HOMOSEKSUALNYCH MĘŻCZYZN

Wyniki przeprowadzonych analiz statystycznych pozwalają scharakteryzować homoseksualnych mężczyzn z wysokim poczuciem osamotnienia jako osoby o stosunkowo wysokim niepokoju, znacznie wyższym w porównaniu z mężczyznami homoseksualnymi, przejawiającymi niskie poczucie osamotnienia. Badani mężczyźni homoseksualni przeżywają tzw. lęk niezwiązany, bliżej nieokreślony, nie odnoszący się do konkretnego przedmiotu. Szczególnie wysoki niepokój jawny pozwala określić tę grupę jako bardziej znerwicowaną i zużywającą więcej energii w porównaniu z osobami z niskim poczuciem osamotnienia. Mogą gubić się w stresujących sytuacjach, przeżywać niespokojne sny, stany napięcia i wzburzenia. Niepokój homoseksualnych mężczyzn z wysokim poczuciem osamotnienia wyrażają także wyższe wyniki w strukturalnych czynnikach niepokoju (Q3, C, L). Ci badani mają kłopoty z integracją osobowości, przeżywają dużą rozbieżność między tym, jakimi chcieliby być, a tym, jakimi są, martwią się możliwymi niepowodzeniami, tym, co inni o nich myślą, i mają kłopoty z panowaniem nad sobą i swoimi uczuciami. Cechuje je zatroskanie, lękliwość, są wewnętrznie napięte, niecierpliwe, skłonne do reakcji gniewliwych i drażliwych. O osobach takich można powiedzieć, że mają silną potrzebę współczucia, uznania i akceptacji, poczucie małej wartości i nieszczęśliwości. W stosunku do innych osób mogą być bardziej podejrzliwi, nieufni, zazdrośni, krytyczni i oziębli. Otoczenie postrzega ich jako ekscentrycznych, niekonwencjonalnych i trzymających się na uboczu. Wyniki uzyskane przez pozostałe grupy, tj. ze średnim i niskim poczuciem osamotnienia, zdają się wyraźnie wskazywać, że w miarę jak słabnie poczucie osamotnienia, słabnie również niepokój, zarówno ogólny, jak i ten wyrażony poszczególnymi czynnikami.

Analizując jeszcze powiązania różnych aspektów poczucia osamotnienia ze strukturą niepokoju, warto zwrócić uwagę, że niepokój i jego czynniki najsilniej wiążą się z takimi aspektami poczucia osamotnienia, jak deprivacja kontaktu społecznego, sytuacyjne poczucie odrzucenia społecznego i poczucie utraty grupy towarzyskiej. Im silniejsze są te trzy aspekty poczucia osamotnienia, tym wyraźniejszy wzrost niepokoju we wszystkich jego wymiarach.

PODSUMOWANIE I DYSKUSJA WYNIKÓW

Prezentowane badania miały na celu poszukiwanie powiązań między poczuciem osamotnienia a poziomem i strukturą niepokoju u homoseksualnych mężczyzn. Przeprowadzone analizy ilościowe uzyskanych wyników pozwalają na sformułowanie następujących wniosków.

1. Wśród badanych mężczyzn homoseksualnych stwierdzono silne powiązanie poczucia osamotnienia z niepokojem. Analiza regresji wskazuje, że niepokój jest powiązany z poczuciem osamotnienia i wyjaśnia 28% wariancji. Potwierdziła się zatem hipoteza H1, sugerująca taki związek. Rezultat ten wpisuje się w sugestie Iniewicza (2009a, s. 81), który jest zdania, że osoby homoseksualne doświadczające stygmatyzacji przeżywają lęk. Schmidt (1976, s. 75) przytacza badania, z których wynika, że u osób homoseksualnych, częściej niż u innych badanych, obserwuje się bicie i bóle serca, zawroty głowy, bezsenność, zaburzenia koncentracji i niepokój wewnętrzny.

2. Związek badanych zmiennych ma charakter liniowy, co oznacza, że wraz ze wzrostem poczucia osamotnienia rośnie poziom niepokoju - zarówno w wymiarze ogólnym, jak i czynnikowym. Wniosek ten znajduje w pewnym sensie potwierdzenie w badaniach Mohr i Fassingera (por. Iniewicz, 2009b, s. 93), którzy stwierdzają, że osoby doświadczające trudności w akceptowaniu homoseksualnej orientacji charakteryzują się wyższym poziomem lęku, doświadczają emocjonalnych napięć i przejawiają zachowania unikowe.

3. Hipoteza H2 sugerowała, że rodzaje poczucia osamotnienia, określone przez typ sfrustrowanych potrzeb społecznych, różnie wiążą się z niepokojem i jego czynnikami. Twierdzenie to również znalazło potwierdzenie w prezentowanych badaniach. Okazało się, że z poziomem i strukturą niepokoju najsilniej wiąże się deprywacja kontaktu społecznego i poczucie utraty grupy towarzyskiej, nieco słabiej sytuacyjne poczucie odrzucenia społecznego i poczucie braku związku z ludźmi, a poczucie braku związku z grupą nie jest związane z niepokojem (wyjątkiem jest tu słaba korelacja z niepokojem ukrytym).

Przeprowadzone badania nie dają niestety podstaw do mówienia o specyficzności powiązań analizowanych zmiennych wśród homoseksualnych mężczyzn, ponieważ nie uwzględniono w nich grupy kontrolnej, co jest niewątpliwie ich mankamentem. Nie można zatem porównać uzyskanego przez badanych wzorca zależności z rezultatami uzyskiwanymi przez inne osoby. Chociaż nie można wnioskować o specyfice powiązań między poczuciem osamotnienia i niepokojem u homoseksualnych mężczyzn, to jednak przeprowadzone badania upoważniają

do sformułowania wniosków o różnicach w strukturze niepokoju między homoseksualnymi mężczyznami z wysokim, średnim i niskim poczuciem osamotnienia:

1. Deprywacja kontaktu społecznego i sytuacyjne poczucie odrzucenia - to najsilniej doświadczane wymiary poczucia osamotnienia u badanych homoseksualnych mężczyzn. Wniosek ten wpisuje się w badania tych autorów (por. Lew-Starowicz, 1999; Martin, Knox, 1997; Torres, Gore-Felton, 2007), którzy uważają, że osoby homoseksualne doświadczają osamotnienia, powodowanego na przykład brakiem społecznej akceptacji, stygmatyzacji i wykluczenia. Prezentowane wyniki są zgodne również z tym, co pisze R. Carson, opierając się na wynikach istniejących badań, a mianowicie, że geje w mniejszym stopniu akceptują siebie i na ogół czują się bardziej samotni. Problem podwyższonego poczucia osamotnienia zauważają również Ćmieliński i Dulko (1988), gdy twierdzą, że jest ono spowodowane rozdarciem między potrzebami homoseksualnymi i lękiem przed potępieniem społecznym. W innym miejscu Ćmieliński (1982, s. 247) pisze, że osobom homoseksualnym towarzyszy widmo osamotnienia, narastające na sile w miarę upływu lat. Spowodowane jest to niemożnością sankcjonowania formalno-prawnego związku, koniecznością skrywania go z obawy przed reakcją otoczenia, niemożnością posiadania własnych dzieci i stworzenia rodziny.

2. Najsłabiej doświadczanym wymiarem poczucia osamotnienia u badanych homoseksualnych mężczyzn jest poczucie braku związku z grupą i poczucie utraty grupy towarzyskiej.

3. Różnice w poziomie i strukturze niepokoju wystąpiły między grupami z niskim i wysokim poczuciem osamotnienia oraz między średnim i wysokim poczuciem osamotnienia. Nie stwierdzono natomiast żadnej różnicy istotnej statystycznie między grupami z niskim i średnim poczuciem osamotnienia.

4. Niepokój ogólny i jawny najbardziej różnicował wyodrębnione grupy. Wśród czynników niepokoju najsilniej różnicującymi okazały się: integracja osobowości (Q3), niestabilność emocjonalna (C) i paranoidalna podejrzliwość (L).

Należałoby podjąć dalsze badania w omawianym zakresie, uwzględniając w nich grupę kontrolną. Pozwoliłoby to na uchwycenie specyfiki powiązań między analizowanymi zmiennymi i udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy stwierdzone związki są specyficzne dla homoseksualnych mężczyzn. Drugim wartym podjęcia postulatem jest badanie egodystonicznych osób homoseksualnych, a więc takich, które choć odczuwają skłonność do osób tej samej płci, to nie identyfikują się z gejowskim stylem życia.

BIBLIOGRAFIA

- Abramowicz, M. (red.) (2007). *Sytuacja społeczna osób biseksualnych i homoseksualnych w Polsce. Raport za lata 2005 i 2006*. Warszawa: Kampania przeciw Homofobii i Stowarzyszenie Lambda.
- Buss, A. H. (1980). *Self-consciousness and social anxiety*. San Francisco: Freeman.
- Carson, R., Butcher, J., Mineka, S. (2003). *Psychologia zaburzeń*. Gdańsk: GWP.
- Cattell, R. B., Scheier, I. H. (1967). *Handbook the IPAT Anxiety Scale Questionnaire*. Champaign, IL: Institute for Personality and Ability Testing.
- CBOS (1988). *Opinie o homoseksualizmie. Tolerancja czy potępienie!* Komunikat z badań. BDF/411.
- Chipuer, H., Bramston, P., Pretty, G. (2003). Determinants of subjective quality of life among rural adolescents: A developmental perspective. *Social Indicators Research*, 61,1, 79.
- Curtona, C. E. (1982). Transition to college: Loneliness and the process of social adjustment. W: A. Peplau, D. Perlman (red.), *Loneliness: A source book of current theory, research and therapy* (s. 291-309). New York: Interscience.
- Diamont, L., Windholz, G. (1981). Loneliness in college students: Some theoretical, empirical, and therapeutic considerations. *Journal of College Students Personnel*, 22, 515-522.
- Edwards, R., Bello, R., Brandau-Brown, F., Hollerns, D. (2001). The effects of loneliness and verbal aggressiveness on message interpretation. *The Southern Communication Journal*, 66, 2, 139-150.
- Gagnon, J. H., Simon, W. (1973). *Sexual conduct: The social sources of human sexuality*. Chicago: Aldine Books.
- Hansson, R. O., Jones, W. H., Carpenter, B. N., Remondet, I. (1986). Loneliness and adjustment to old age. *International Journal of Aging and Human Development*, 24, 41-53.
- Imieliński, K. (1982). *Zarys seksuologii i seksiatrii*. Warszawa: PZWL.
- Imieliński, K., Dulko, S. (1988). *Przekleństwo androgyne. Transseksualizm: mity i rzeczywistość*. Warszawa-Kraków: PWN-ARC-EN-CIEL.
- Iniewicz, G. (2009a). Specyfika relacji w parach homoseksualnych. *Psychiatria Polska*, 43, 1, 77-86.
- Iniewicz, G. (2009b). Społeczno-kulturowy kontekst terapii osób o homoseksualnej orientacji. *Psychiatria Polska*, 43, 1, 87-97.
- Jones, W. H., Carver, M. D. (1990). Adjustment and coping implications of loneliness. W: C. R. Snyder, D. R. Forsyth (red.), *Handbook of social and clinical psychology: The health perspective*. New York: Pergamon Press.
- Jones, W. H., Freeman, J. E., Goswick, R. A. (1981). The persistence of loneliness: Self and other determinants. *Journal of Personality*, 49, 1, 27-48.
- Kmiecik-Baran, K. (1988). Poczucie osamotnienia - charakterystyka zjawiska. *Przegląd Psychologiczny*, 31, 4, 1079-1095.
- Krzemiński, I. (red.) (2009). *Naznaczeni. Mniejszości seksualne w Polsce. Raport 2008*. Warszawa: Instytut Socjologii UW.
- Lau, S., Kong, C. K. (1999). The acceptance of lonely others: Effects of loneliness and gender of the target person and loneliness of the perceiver. *Journal of Social Psychology*, 139, 2, 229-241.
- Lew-Starowicz, Z., Lew-Starowicz, M. (1999). *Homoseksualizm*. Warszawa: PZWL.
- Łazowski, J., Płużek, Z. (1982). Program własnych badań. W: J. Łazowski (red.), *Problemy psychosomatyczne w chorobie wrzodowej żołądka i dwunastnicy* (s. 64-106). Warszawa: PZWL.
- Łosiak, W. (1984). Lęk i jego uwarunkowania - przegląd współczesnych teorii. *Przegląd Psychologiczny*, 28, 4, 899-913.
- Martell, C. R., Safren, S. A., Prince, S. E. (2004). *Cognitive-behavioral therapies with lesbian, gay, and bisexual clients*. New York: The Guilford Press.

- Martin, A. D., Hetrick, E. S. (1988). The stigmatization of the gay and lesbian adolescent. *Journal of Homosexuality*, 15, 1-2, 163-183.
- Martin, J. I., Knox, J. (1997). Loneliness and sexual risk behavior in gay men. *Psychological Reports*, 81, 815-825.
- Matkowski, M. (1983). Arkusz Samopoznania Raymonda B. Cattella (IPAT Anxiety Scale-Self-Analysis Form). *Przegląd Psychologiczny*, 26, 2, 413-423.
- McWhirter, B. T. (1990). Loneliness: A review of current literature with implications for counseling and research. *Journal of Counseling and Development*, 68, 417-423.
- Newman, B. S., Muzzonigro, P. G. (1993). The effects of traditional family values on the coming out process of gay male adolescents. *Adolescence*, 28, 109, 213-226.
- OBOP (1995). *Jakie zachowania potępiamy?* Komunikat z badań: K.085/95.
- Parsons, J. T., Halkitis, P. N., Wolitski, R. J., Gomez, C. A. and the Seropositive Urban Men's Study Team (2003). Correlates of sexual risk behavior among HIV-positive men who have sex with men. *AIDS Education and Prevention*, 15, 5, 383-400.
- Perlman, D., Peplau, L. A. (1984). Loneliness research: A survey of empirical findings. W: L. A. Peplau, S. E. Goldston (red.), *Preventing the harmful consequences of severe and persistent loneliness* (s. 13-46). Rockville, Maryland: National Institute of Mental Health.
- Rembowski, J. (1992). *Samotność*. Gdańsk: WUG.
- Rokach, A., Brock, H. (1997). Loneliness: A multidimensional experience. *A Journal of Human Behavior. Psychology*, 34, 1, 1-9.
- Roscoe, B., Skomski, G. (1989). Loneliness among late adolescents. *Adolescence*, 24, 96, 947-955.
- Russell, D. W. (1996). UCLA Loneliness Scale (version 3): Reliability, validity, and factor structure. *Journal of Personality Assessment*, 66, 20-40.
- Schmidt, G. (1976). Empiryczno-psychologiczne wyniki badań seksualnych. W: H. Giese (red.), *Seksuologia* (s. 56-91). Warszawa: PZWL.
- Semple, S. J., Patterson, T. L., Grant, I. (2000). Psychosocial predictors of unprotected anal intercourse in a sample of HIV positive gay men who volunteer for a sexual risk reduction intervention. *AIDS Education and Prevention*, 12, 416-430.
- Siegelman, M. (1979). Adjustment of homosexual and heterosexual women: A cross-national replication. *Archive of Sexual Behavior*, 8, 121-126.
- Szukalski, P. (2005). Zachowania homoseksualne i postawy wobec homoseksualizmu. Analiza porównawcza Polski i krajów wysoko rozwiniętych. W: K. Siany, B. Kowalska, M. Śmietana (red.), *Homoseksualizm. Perspektywa interdyscyplinarna* (s. 75-103). Kraków: NOMOS.
- Torres, H. (2005). *Loneliness: An overlooked HIV risk factor among MSM* Poster session presented at the annual meeting of the American Psychological Society 17th Annual Convention, Los Angeles, CA.
- Torres, H. L., Gore-Felton, C. (2007). Compulsivity, substance use, and loneliness: The Loneliness and Sexual Risk Model (LSRM). *Sexual Addiction & Compulsivity*, 14, 63-75.
- Tundo, L., Baldessarini, R. J. (2001). *Suicide: An overview*, <http://www.medscape.com/Medscape/Psychiatry/ClinicalMgmt/CMV03> (12.05.2004).

ANXIETY IS LINKED TO SENSE OF LONELINESS IN HOMOSEXUAL MEN

Summary

The present study focuses on the relationship between sense of loneliness and level and structure of anxiety in homosexual men. Seventy-two homosexual men, aged from 18 to 41, took part in the study and were investigated with the IP AT Scale and De Jong-Gierveld's Loneliness Scale. The sexual orientation of each participant was determined by his direct declaration. The results of this study show that anxiety correlated with the level of loneliness and accounted for approximately 28% of variance in loneliness among homosexual men.

Key words: anxiety, loneliness, homosexuality.